

Buda Ferenc

Rendkeresés

– Jegyzetlapjaimból –

Borsika 23. születésnapjára ismét összeszaladt a család. Összeszaladt, majd hamar szét is széledt. Mostanában már sajnos elég kurtára vannak szabva az együttléteink.

Egy ilyen születésnap alkalmával el-eltűnődik az ember. Hogy min? Például az idő múlásán. Jelen esetben épp azon mélázok, hogy lám: későn jött, hatodik – s egyben utolsó – gyermekünk is felnőtté cseperedett. Mondhatni: szinte észrevétlenül. Említésre méltó, sőt bizvást mondhatom: fontos mozzanat, hogy ő az egyetlen a hat közül, akit világrajötte után én pillanthattam meg először. (Már amennyi kilátszott belőle abban a vajtartószerű, fedeles műanyag ládikóban a sebtiben rátekert pelenka alól.) Halk, vékonyka, szinte bocsánatkérő hangon sírdogált, mialatt odabent a múltóban az anyja fölmetszett méhét és hasfalát öltögették össze a doktorok a *sectio caesarea* sikeres végeztével.

Amikor annyi idősök voltunk, mint ő most, első gyermekünk, Julcsika már megszületett. Legkisebbik hűgát annak idején 19 éves nagylányként dajkálhatta. Életkora szerint akár az anyja is lehetett volna. Mi pedig ketten a mi korunk szerint: a nagyszülei.

Jó, hogy életünkből futotta az ő felnevelésére is.

*

Folyik a melléképület – a kisház – tatarozása. Az iparos meg a segítője a baljós időjárás előrejelzések ellenére szétbontja s leszedi az egész tetőszerkezetet. A fedetlenül maradt padlásteret fóliákkal úgy-ahogy letakargatják. Éjszaka nagy zuhé kerekedik. Rosszat sejtve kisietek, fölkattintom a villanyt. A látványtól megdermedek: az átázott mennyezeten át több helyütt csurog, szivárog befelé a piszkos lé, foltokban mállik, szakadozik, potyog a padlóra, a polcokra, az íróasztalomra a szalmával kevert sártapasztás. Kétségbeesetten szűkülve igyekszem legyűrni a rámtörő tehetetlenséget. A könyveim, jaj, a könyveim! Kapkodva mentem, takargatom őket. Jó néhányuk a munkámhoz nélkülözhetetlen, közülük ha egy is odavész, soha nem pótolhatom többé. Kiborulok, az összeomlás környékez. Emiatt utóbb igen röstellem magam.

Egyébként a múlt heti munkadíj fejében az egész nyugdíjam a januártól visszamenőleg esedékes 3,5% emeléssel meg a házastársi pótlékkal együtt – összesen 68.500 Ft – a kőműves kezébe vándorolt. A kereskedőnek a tetőszerkezethez

szükséges faanyag árával – 25.000 Ft – egyelőre adós maradtam. A kopjafákért még mindig nem kaptam meg a pénzt. Apámtól kellett kölcsönkérnem, hogy Borsika diplomaosztójára elutazhassunk.

*

Győrből, a diplomaosztóról jövet itt ülök a pesti autóbusz-pályaudvaron. Ha nem maradt volna még némi üres hely a nyugdíjasszelvényemen, nem tudnék a magam pénzén hazáig utazni. Szerencsémre egy 90 százalékos jegy ára még kitelik a zsebemből.

Már a buszon elfészkelődve döbbenek rá, hogy a lakáskulcsot a feleségemnél felejtettem. Bosszúság, de ellegyintem: bárcsak ez lenne a legnagyobb bajom! Szorongás, aggodalom gyötör párom egészségi állapota, gyermekeink sorsa, kivérzett anyagi helyzetünk miatt. Ha valamikor, hát most segíthetne a sok papnál keresztényebb pogány Seneca sztoikus bölcsessége. Aztán szégyenkezve gondolok az ég madarairól s a mezők liliomáról szóló példázatra. „Kicsoda pedig az közületek, aki aggodalmaskodásával megnövelheti termetét egy araszszal?” Roppant alacsonynak érzem most magam.

Hazaérkezvén némi fortélyal kártétel nélkül sikerül behatolnom saját hajlékomba. Csendesesen bizakodni kezdek: majdcsak jön megoldás életem-életünk egyéb gubancaira is.

*

Bizakodásom nem volt hiábavaló. Száraz, derűs napok következtek, így szegény nyomorult könyves kamarám felől elhárult az újabb beázás fenyegető veszélye. Közben a tető is elkészült, fellélegezhettem. Hosszas és bonyodalmas utánajárás árán a faragásért járó pénzhez is hozzájutottam végre, így a legégetőbb tartozások törlesztésével a mélységes mínuszból csaknem a nulláig sikerült visszaevickélni. Sej-haj, szép az élet.

Csúffá tett könyves kamarám takarítgatása közben kezembe akadt a debreceni egyetem levelező tagozatán megszerzett tanári oklevelem. Adataim elég takarékosan vannak feltüntetve rajta: név, születési hely, év, hó, nap. Se személyi szám (ami persze akkoriban még nem is létezett), se anyja neve. Az Állami Vizsgabizottság elnökeként Sebestyén Árpád, a nyelvészeti tanszék docense írta alá, rektorként pedig dr. Rapcsák András matematikaprofesszor. (Az ő alakjára, arcára még 1947–48-ból emlékszem, amidőn a hajdani nyolcosztályos Református Gimnázium elsős kisdiaákja voltam, ő pedig ugyanott a felsősök szigorú hírből álló tanára. Azonos nevű fia Hódmezővásárhely polgármestereként az apjénál nagyobb hírre tett szert az elmúlt évtized során.) Az oklevél tanúsága szerint középiskolai magyar nyelv- és irodalomtanár vagyok, azonban – a gyakorló hetet leszámítva – soha nem tanítottam középiskolában. Ma már nem is vállalnám. De még azt sem, hogy egy mai érettségi vizsgának nekirugaszkodjam. S ha már a vizsga szóba került (mert szóba hoztam): az államvizsgát követően a levelező hallgatók – mindahányan dolgozó, tanító, családos emberek – diplomaosztásakor egyetemi oktatóink, tanáraink sorra kezét fogták velünk. Ezt én akkor: a börtönre következő viszontagságos éveim után holmi rehabilitációnak fogtam föl. A tanárok közül egyvalaki nem fogott velünk kezét. Állt csak kelletlenül, hátra-

tett kézzel kollégái sorában, s közömbös, de inkább megvető tekintettel elnézett a fejünk mellett. Miért is ne írnam le ide a nevét? Dr. Bimbó Mihály volt ő, a filozófia, ám a valósághoz hívebben mondva a marxizmus-leninizmus tanszék vezetője. 1968-at írtunk abban az esztendőben.

Elmúlt. Elmúlt ez is.

*

Csapadékosra fordult az idő. Az eső előcsalogatja a békákat a földből, a tuskók, téglarakások alól. Teli az udvar, a kert a terepszínű foltokkal díszített zöld varangyokkal. Olykor benn a házban is előfordul egy-egy. Búvóhelyet, zsákmányt keresve óvatlanul besettenkednek a nyitva hagyott ajtón. Többnyire lefülelem s kitessékelem vagy kitelepítem őket, ám előfordul, hogy néhányuk bennreked. Egy idő múlva aztán kiszárad, elpusztul. Így hát takarításkor néha valamelyik szekrény alatt, ágy mögött aszalt békára bukkan az ember.

Mindenesetre jobb, mint a csőtörés vagy egy taposóakna.

*

Ma 44 éve, hogy az állampusztai rabgazdaságban munkába álltam. Előtte két nappal indítottak útnak bennünket Debrecenből, a megyei börtönből. Az utazás idejére visszakaptuk saját ruhánkat, így öreink kíséretében, de civilbe öltözve vonultunk át estefelé a közeli Nagyállomásra. Éjszaka utaztunk, átszállás nélkül, s Pest, valamint Kunszentmiklós érintésével másnap délelőtt érkeztünk meg kálváriánk újabb stációjára. Rég volt? Tegnap volt? Annyi bizonyos: akkor még 21 éves sem voltam egészen, most pedig hamarosan 65 leszek, s attól fogva majd ingyen utazhatom. Igaz: a 44 évvel ezelőtti utazáshoz sem kellett jegyet vásárolnom. Megváltották helyettem mások.

A gyermek- és ifjúkor szép nyári emlékei:

Június másodika: az első bombázás.

Július elseje: az első állampusztai munkanap. Jó hosszú volt, több mint 16 óra.

Persze: maradt azért egyéb emléke is hajdani nyaraimnak. Azokat sem titkolom. Emezekkel sem dicsekszem.

*

Ádám fiammal ellátogattunk apámhoz. Örült, hogy lát bennünket, főleg az unokáját, aki ritkán jár errefelé. Nekem is többet kellene vele időznöm. Egészen 90 éves koráig igen jól tartotta magát, az utóbbi időkben azonban szinte napról napra öregszik, testileg-szellemileg egyaránt nyomot hagyott rajta az idő.

Tavaly december óta engem is a korábbinál többet foglalkoztat az elmúlás. Ami volt, s ami nem lett. Ami még lehet – s ami már soha. Szeretnék cselekvőképesen sokáig élni, de azzal is számot vetek, hogy bármely nap bármelyik órájában véget érhet az életem. Nem akarok belenyugvást hazudni, de tudomásul veszem: ha eljön az ideje, át kell adnom a helyemet. Ahogy nekem is átadták az előttem távoztak. S e szabaddá tett helyen kívül talán még valami egyéb is marad utánam. Valami hasznavehető. Ami nyugtalansággal tölt el, az az elkövetkező idők minősége. Nem tudom, mi vár majd az utódokra, utódaimra, a megszületettekre s a még ezután születőkre.

Nem tudom.

Igazából nem is akarom tudni. Vagy talán csak nem merem?

*

Megemlékezés Nagy Lászlóról Iszkázon, a költő szülőházánál. Az ünnepség után a vendégeket az udvaron felállított asztalokhoz invitálják. Ebéd közben felfigyelek egy barna arcú, hosszú fekete hajú, bokáig szoknyás asszonyra meg a gyerekeire: egy 12–13 éves forma fiúra meg a hűgára. Barna képűek, sötét hajúak ők is. Cigányok lennének? Színük szerint talán igen, ám keskenyre szabott szemnyílásuk, kekedd arcuk inkább kun eredetre vall: Kisújszállás, Karcag környékén lehet látni ilyen s hasonló arcokat; meg persze kicsit távolabb: a Volga-Káma vidékén s az Aral-tó szűkülő partjainál. Az asszony vonásai azonban kissé mások, élesebbek.

– Azok ott hárman olyanok, mintha indiánok lennének, – mondom ki fennhangon a benyomásomat.

– Merthogy azok is – válaszol mosolyogva Ildikó, Nagy András felesége, következőképp Nagy László menyje (aki mellesleg maga sem hatna idegenül keleten maradt rokonaink körében).

Összeismerkedem a családdal. A családfő – testes, szőke, nehéz járású, de víg természetű férfiú – Iszkárról Dél-Amerikába szakadt hazánkfia. Jelenleg épp Kőszegen laknak. (Egyébként mostanság hol *odahaza*, hol *idehaza*.) A gyerekek szépen, ízesen beszélnek magyarul, az anyjuk kissé törve. Amidőn megtudom, hogy kecsua, lelkesen sorolni kezdem az általam ismert néhány kecsua szót: *inti* – nap, *anka* – sas, *szirpita* – tücsök. Ez utóbbinál a férfi kijavít:

– Eredetileg csak *szirpa*. A végződés a spanyolból ragadt hozzá: kicsinyítő képző. A *señora* – *señorita* mintájára. Félezer év nagy idő. S a tücsök valóban kicsike állat.

– Igen – mondom. – De még érdekesebb, hogy a kecsua tücsök a magyarhoz hasonlóképp *cirpel*. Csak kissé pöszébben: *sz-szel*.

Elgondolokodok. A nyelvek egymásra hatása nemcsak elkerülhetetlen, de természetes is, s egy bizonyos határig a gazdagodást szolgálja. Vajon szegényebb, betegebb, gyöngébb lett-é az angol a beleáramló s benne meggyökeresedett újlatin szavak tömegétől? Aligha. Ellenkezőleg: még jobban elősegítette a világban való elterjedését. A honfoglalás után nyelvünkben meghonosodott szláv és latin szavakra sincs miért neheztelnünk: túlnyomó többségük új fogalmakat jelölt, s egy-kettőre hozzáigazodott a magyar nyelv sajátos viszonyaihoz, mondhatni – elmagyarosodott. Hogy csak néhány, találomra kiszemelt szót említsek: elég nehézkes lenne elboldogulnunk *rend* és alap-, közép- és felsőfokú *iskolarendszer* nélkül, s amidőn a győztes *bajnok* feláll a dobogó tetejére, nemzeti *zászló* híján ugyan mit lobogtatna a szél a tiszteletére? *Templom* és *egyház* valaha ugyanazt jelentette, ma már azonban nem egészen. Bizony így van ez, *barátaim*. Ám hogy a főntebbi kecsua–spanyol példához visszakanyarodjam: a minden valószínűség szerint szintén szláv eredetű *-ka*, *-ke*, *-cska*, *-cske* kicsinyítő képző olyannyira elterjedt s meggyökeresedett nyelvünkben, hogy jószerivel ki is szorította az eredeti *-d*-t, s ekként vált az Ómagyar Mária-siralombeli *fidum*-ból az újmagyarban fiacskám. (Itt jegyzem meg: a személynévként is – olykor – használatos *előd* szó eredetileg épp hogy *utódot* jelentett: az elsőszülött gyermeket, csak megbecézve – „elsőke”.)

A nyelvtudomány is éppoly érdekes és bonyodalmas, mint az élettudomány. Bizonyára azért, mert a nyelv jelenségei voltaképp életjelenségek, s minden logikájukkal együtt sok-sok meglepetést tartogatnak a szemlélődő számára. Egy-egy szó szerepe módosulhat, jelentése megváltozhat az idők során, s lesz egy közbős tartalmú kifejezésből szitokszó. Erre példát most szándékosan nem mondok. Inkább növényvilágbeli párhuzamot: ahogy a levél tüskévé s az ág tövissé módosul.

*

A közelítő öregség. Még nincs itt (remélem; talán), de már jelzi a jöttét. Nehézkesebb a mozgás, fogy az erő (kiváltképp, ha elégséges és megfelelő mozgással nem gondoskods a karbantartásáról), kopik a forgók porcfelülete (erre a csípőízület fájdalmai figyelmeztetnek), fakul, szakadozik az emlékezet (még nem vészesen, de olykor eléggé bosszantóan). Az ifjak az élet számos területén elhúznak mellette. Sőt mellőled. Mindezen dolgokat balgaság tragédiának tekinteni, ám pusztá, józan tudomásulvételük sem túlzottan vidám érzés. Sokat segít, ha: 1. az életet nem versenynek tekinted; 2. szívből, őszintén örülni tudsz az ő sikereiknek, a más sikereinek; 3. ha nem hagyod el magad.

A náladnál nyomorultak láttán pedig ha nyafogni, panaszkodni mersz, hát szégyelled magad.

Mindezt egy – vélhetőleg, remélhetőleg – múlt derékfájás juttatta eszembe.

*

A Hegyköz egyik kis falujában, Bózsván időzöm néhány napig. Eddig hol esett, hol zuhogott, ma azonban világos, derűs napra virradtunk. A tegnapi s korábbi esők nyomán üde, tiszta minden, még a föld sara is fényes. Az égbolt nem egészen felhőtlen ugyan, ám felhőből ennyi kell is: épp odaillik reá.

Délután kiballagtam a kertbe. A sövény mögül fürjecske pitypalattyolása hangzott. Annyiszor hallottam már a hangját szerte az országban, sokért nem adnám, ha legalább egyszer megpillanthatnám ezt a pöttömnyi tyúkféle madárkát. Nem sok esélyem van rá: igen óvatos, rejtőzködő lény a fürj, szinte láthatatlanul megbújik a magas fű között, a vetés sűrűjében. S jobb, ha tudjuk: a szavát sem nekünk szánja. Hanem a párjának: „Itt vagyok!” Meg a vetélytársának: „Tűnj tova!”

*

Beszélgetés a kísértésről, mint bibliai fogalomról. Vizsgálódási, hivatkozási alap elsősorban az Újszövetség. A görög *peiraszmosz* szó jelent próbára tevést, próbatételt, valamint megkísértést is. A pontos jelentés a szövegösszefüggésből világosodik meg. A próbatételek, megpróbáltatások – ínség, fájdalom, betegség, kényszerű erőfeszítés stb. – mintegy „tesztelik” az ember testi-lelki kondícióját, ám egyben edzik is, megerősítenek. A kísértések viszont csalóka édesgetéssel, hamar elnyerhető ám múlandó javakkal – hatalom, gazdagság, jólét, kellemes állapot stb. – igyekeznek letéríteni a halandót a helyes, az igaz útról. Ebből következőleg a kísértés a Gonosztól, a próbatétel az Úrtól ered. (L. Jézus megkísértését az Ördög által.) S ha a kísértésben a halandó megállja a helyét, az is próbatétellé válik. Ellenkező esetben végleges bukás lehet a következmény.

E gondolatmenet – úgy hiszem – akkor is érvényes lenne, ha a bibliai kiindulástól eltekintünk. De miért tekintenék el?

*

Támadozik a szél, délkelet felől mennydörgés hallik. Lesz eső? Nem lesz? Az eddigiiek alapján inkább az várható, hogy lesz. De milyen különös: a szél fúvását délkelet felől érezni, ám a fellegek épp ellenkező irányba tartanak. Alighanem egy ciklon kerülget bennünket. Lassacskán egészen beborul. Állandósul a szél is. Már egy esőcsepp is rántalál. Kettő. Három. Elered vajon? Nem: csak ígérgeti.

*

Türelem, netán (érdeklődő vagy távolságtartó) tisztelet a másik ember iránt. A tőlem különböző ember iránt. (Nem szeretem a *másság* szót: túlságosan öszszemossa, egybemaszolja a fogalmakat, tartalmakat; azokat is, amelyek nem együvé valók, hovatovább valami kellemetlen illat is körüllegi, főleg amióta ott szerepel – hol érdemérem, hol pedig szégyenbélyeg gyanánt – visszataszító kis politikai csatározások fegyvertárában.) Szóval: maradjunk csak a másik embernél, aki ugyanúgy ember, mint én, csak más a nyelve, a bőrszíne, a származása, másféle kultúra neveltje s hordozója, más hitet vall, más világnézetet követ, más a nemi identitása. Esetleg saját nemének kedvelője.

Lám, máris elérkeztünk egy kényes kérdéshez. Az azonos neműekhez vonzódók tekintetében az ótestamentum eligazítása egyértelmű. („Ha férfi férfival hál...” – stb. Lásd Mózes.) A mai nyugati közfelfogás e vonatkozásban elnézőbb, türelmesebb. (De lehet, hogy csupán közömbösebb.) Kétségtelen, hogy a homoszexualitás genetikai meghatározottságú is lehet. Többnyire azonban valamilyen kényszerhelyzet s a szándékos rászoktatás együttesen hozza elő. Például egyne-műek tartós, zárt együttélése laktanyában, börtönben, internátusban, kolostorban, ahol gyakorta akadt mindenkor egy-két kezdeményező személy. Vitatott kérdés, hogy természetes jelenség-e, avagy nem. Akik e dolog természetes voltát hangoztatják, arra hivatkoznak, hogy már a régi korokban s az ún. természeti népeknél is szokásban volt, sőt bizonyos állatfajoknál is előfordul. Nos: a mai betegségek többsége megvolt már az ókor s az őskor emberénél is, következésképp tekintsük hát ezeket természetesnek, sőt kívánatosnak? Félreértés ne essék: hajlamai, szenvedélyei miatt senkit nem vetek meg s nem utálok, ám tisztelni sem e hajlamok s szenvedélyek okán tisztelem őket. Az ország-világra szóló melegfeszítvályok pedig egyszerűen ízléstelenek. Úgy gondolom: testi és lelki életünk legbensőségesebb megnyilvánulásai nem az utcára valók. Utcán nem való sem szeretkezni, sem imádkozni. (Az utca itt a profán nyilvánosságot jelenti.)

*

Sok egyéb teendőm mellől lopom ide magam e jegyzetfüzet mellé. (Várom, hogy végre beteljék: a következő feleekkorára lesz, hogy mindenüvé könnyűszerrel magammal vihessem.)

Hetek óta apám ápolója vagyok. A múlt hónap harmadik hetében lefeküdt az ágyába. Azóta csak egyszerez-egyszerez kél föl, akkor is rövid időre. Orvost hívtam

hozzá, megvizsgálta. Semmi kóros tünet: pulzusa normális, vérnyomása 130/90, lábai ödémamentesek. Hasa egy kissé puffadt, ám ez ennyi mozgás mellett nem csodálható. Az ereje viszont napról napra fogyatkozik. Napjában háromszor elkerékpározom hozzá, megreggeliztetem, megebédeltetem, megvacsoráztatom. Igen keveset eszik. A doktor kiírta vitaminokat meg a Cavintont kedvetlenül, de fegyelmезetten beveszi. Néha kiül a napra a ház hátuljához. Reggel a kaput kinyitja, este bezárja. Futkosok két keréken házam s a háza között, igyekszem tartani benne a lelket, amíg lehet. Néha – nem is oly ritkán – megesik, hogy siettemben valamit otffelejtek nála. Töbбnyire az erszényemet a tárcámmal s a benne lévő pénzemmел, igazolványaimmal. Emiatt egyszer még egy rossz álmom is volt.

*

A szagok, az illatok, a réges-régtől máig terjedők, a mindenkor valamire emlékeztetők. A zeller illata, ami pillanatok leforgása alatt visszavisz, visszarepít Debrecenbe, a hajdani Rákóczi utcai zöldségpiac kofasorára. A kaporé s egyben kiskertünké a Magoss György, később és ma is Bem tér 7. alatt, az udvarvégi deszkapalánkon túl, a Libakert szomszédtságában. (A Libakert helyén ma lakótelep áll: az elsők közt épült, még az ötvenes évek végén.) A megoldadt kátrány erős, átható szaga; az egykori Kassai úti fürdő zuhanyozójának a fala vagy 60 évvel ezelőtt fényes fekete kátránnyal volt lekenve, s később akármerre jártomban éreztem is e szagot, a fürdőre emlékeztetett, a nyári arany verőfényre, a medencék langymeleg vizében lubickoló vidám tömegre, a víztől kiráncosodott ujjbegyeimre. A vele társuló élmény miatt – másoktól eltérően – az olvadt kátrány szagát sokáig nem is éreztem kellemetlennek. Akárcsak a kőszénfüstét, ami viszont jó ideig az utazást juttatta eszembe: akkoriban még leginkább gőzmozdony húzta vonattal utaztam – már amennyit utaztam. S el ne feledjem megemlíteni a nem is oly közeli pékműhely elmondhatatlan illatát: e földi, emberi világ legjobb, legotthonosabb, legjóságosabb illatainak egyike.

*

Ideköltöztem apámhoz. Egyre erőtlenebb, gyámoltalanabb. Éjszakánként félelmek, rossz álmok gyötrik. Nem hagyhatom magára. Amikor étkezések alkalmával asztal mellé támogatom, csak ül lehorgasztott fejjel. Katonás hangját hallom régről: „Húzd ki magad, fiam! Ül egyenesen!” Most ha megszólal, a hangja gyengécske, alig rebeg. Problémák adódnak a szobatisztasággal is. Ez szemlátomást igen lesújtja: korábban sose hagyta el magát. Borotválkozni már nem tud, a segítséget viszont elhárítja. Másfél hét alatt takaros kis szakálla nő, fehéren keretezi az arcát.

Továbbra is ingázom a két ház között, az éjszakát s a nap nagy részét nála, vele töltöm. Ahová elindult, onnét visszafordítani már nem tudom, de legalább végigkísérem az úton. Ki más tehetné meg helyettem?

*

Tegnapelőtt: 2001. október 12-én az apám is meghalt.
Valójában most kezdődik a huszonegyedik század.
Legalábbis számomra.

2001 nyara – 2001. ősz